

■ ELŐSZÓ

Maga a történelem – köszönhetően tanárom, Gergely Endre lelkesítő óráinak – már gimnáziumi tanulmányaim alatt érdeklődésem homlokterébe került, azon belül is a 19. századi magyar történelem keltette fel leginkább a figyelmem, de természetesen a többi korszakban is találtam érdekes eseményeket, személyeket, jelenségeket, amelyekről többet szerettem volna tudni. Amikor 2013-ban elkezdtem a történelem alapszakot az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a kíváncsiságom és a zavarom egyre csak nőtt, hiszen a korszakos előadásoknak és szemináriumoknak köszönhetően minden történelmi korban találtam olyan kisebb vagy nagyobb témát, amelynek a kutatásába szívesen beleástam volna magam, mígnem eljutottam az egyetemes és magyar középkorról szóló kurzusokhoz. Ezek elvégzése után egyértelművé vált számomra, hogy szakdolgozatomat az Árpád-kor történetéből, azon belül is a dinasztia külpolitikájából szeretném írni. Utóbbi témára Thoroczkay Gábor (ELTE) *Árpád-kori külpolitika* című szemináriuma irányította rá a figyelmem, amelyért azóta is hálás vagyok. A Cseh és Magyar Királyság 1196 és 1270 közötti kapcsolatairól szóló, alig 50 oldalra rúgó szakdolgozat után nyilvánvaló volt, hogy egyrészt a két ország viszonyát nem lehet a teljesség igényével feltárni az Osztrák és a Stájer Hercegség bevonása nélkül, másrészt pedig az, hogy ebben a témában ennél sokkal több van. Így folytattam feldolgozását az OTDK-ra készített pályamunkában, majd a mesterszakos diplomamunkámban, végül pedig doktori értekezésem témájának is ez adta alapját.

Jelen kötet a 2023-ban az ELTE-re benyújtott és sikerrel megvédett, *A Magyar Királyság cseh és osztrák kapcsolatai 1196 és 1310 között* című doktori értekezésem átdolgozott változata. A téma feldolgozását segítő kutatást a 2017/2018., 2018/2019. és a 2021/2022. évi Új Nemzeti Kiválósági Pályázat támogatta, az ausztriai kutatókat pedig egy, a célországba elnyert CEEPUS-pályázat is nagyban segítette. A disszertáció nem jöhetett volna létre témavezetóm, Körmendi Tamás (ELTE) támogatása és tanácsai nélkül, aki azon túl, hogy a szűkebb téma megtalálásában is segítő kezet nyújtott, egyetemi tanulmányaim minden mérföldkövén átsegített. Köszönettel tartozom a doktori értekezésem munkahelyi vitáján résztvevőknek, külön-

nösen opponenseimnek, Bárány Attilának (DE) és Thoroczkay Gábornak (ELTE), valamint Zsoldos Attila kutatóprofesszornak (HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat BTK TTI) és Bagi Dánielnek (ELTE), akik értékes tanácsokkal és kérdésekkel járultak hozzá írásom tökéletesítéséhez. Szintén hálával tartozom a disszertáció nyilvános védésén résztvevőknek, elsősorban opponenseimnek, Veszprémy Lászlónak (PPKE) és Bagi Dánielnek, továbbá a bírálóbizottság tagjainak: Draskóczy Istvánnak, Zsoldos Attilának, Bárány Attilának, Thoroczkay Gábornak és Csákó Juditnak. Külön köszönet illeti édesanyámat, akire az eddig vezető út minden állomásánál számíthattam.

Ezenfelül szeretném kifejezni hálámat Zsoldos Attila professzornak a dolgozat könyvvé alakításához adott tanácsaiért, valamint azért is, hogy helyet biztosított az értekezésemnek az *Arpadiana*-sorozatban. Továbbá köszönöm a HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat BTK TTI Tudományos Információs Osztálya munkatársainak, Kovács Évának, Hudecz Andreának és Bardi Bettinek a szerkesztés és a nyomdai előkészítéssel járó munkálatok során végzett gondos közreműködésüket. A kötetben található térképek elkészítéséért Nagy Bélának tartozom hálával.

Dunabogdány, 2023
A szerző

■ 1. BEVEZETÉS

A vizsgálat célja a Magyar Királyság, a Cseh Hercegség, később Királyság, valamint az Osztrák és Stájer Hercegségek egymás közötti kapcsolatainak feltárása a 13. században. Bár ezen országok között számos kapcsolat állt fenn ebben az időintervallumban – gondolhatunk itt gazdasági, egyházi, kulturális stb. vonatkozásokra –, az alábbiakban a politikai, diplomáciai és dinasztikus kapcsolatokat veszem górcső alá, vagyis tulajdonképpen e három ország külpolitikája áll vizsgálódásom középpontjában. Természetesen a középkori külpolitika, illetve diplomácia nem hasonlítható össze napjaink szakpolitikájával, hiszen még nem állt rendelkezésre hozzá az intézményi háttér. Ahogyan legújabban Báling Péter is hangsúlyozta az Árpád-ház 11. századi és 12. század eleji hatalmi kapcsolatrendszeréről írt monográfiájában, a diplomácia bizonyos elemeivel már a középkorban is találkozhatunk, ám a folyamat középpontjában az államérdek helyett az adott dinasztia érdekei állnak.¹ Ugyanígy már az Árpád-kori külpolitika múlt századi monográfusa, Makk Ferenc is hangsúlyozta, hogy valódi külpolitikáról az Árpádok és kortársaik esetében nem beszélhetünk, legfeljebb egymással kölcsönhatásban álló külkapcsolatokról.² Fontos jellemzője ezen külső politikának a dinasztikus érdek és a dinasztikus kapcsolatokhoz kötődő hadi vállalkozások, ahogyan a gyorsan változó érdekeltségek és célok is. Az alábbiakban tárgyalt cseh–magyar–osztrák kapcsolatok tehát ezen keretek között értelmezendők. Értelemszerűen modern diplomáciai és nemzetközi jogi kifejezésekkel nem fedhetők le pontosan ezen kapcsolatok és törekvések, ám megfelelő terminológia hiányában ezeket használom a továbbiakban.

A Magyar és a Cseh Királyság, illetve az Osztrák Hercegség történetének együttes vizsgálatát számos dolog indokolja. Egyrészt a földrajzi közelség már önmagában is indukál egyfajta közös fejlődést, valamint a szomszédos országok történelmének egybefonódását. Másrészt a dinasztikák közötti szoros rokoni viszony, illetve az újonnan létesített dinasztikus kapcsolatok közös érdekeket, illetve bizonyos esetekben közös fellépést sugallanak. Harmadrészt a 13. század során a Német-római Birodalmon belül meggyengült központi hatalom minden addiginál nagyobb

1 Báling P.: Az Árpád-ház 25–26.

2 Makk F.: Magyar külpolitika 5.

mozgásteret adott a fejedelmeknek, akik közé a cseh király és az osztrák herceg is számított, így külső politikájukban mondhatni új periódus vette kezdetét, amelynek alanyává (egymást leszámítva) leginkább a Magyar Királyság vált. A három ország története a század derekán, elsősorban a Babenberg-örökséért folytatott harc következtében teljesen összefonódott, de ugyanígy említhetném az Árpád-ház vagy éppen a Přemysl-dinasztia kihalását követő eseményeket is, így bármelyik fél kihagyása a vizsgálatból a teljes kép rovására ment volna. Fontosnak vélem azonban ezen összefonódás előzményeit és következményeit, utózóngéit is tisztázni.

A periódus 1196-os kezdődátumát egyrészt az indokolja, hogy Makk Ferenc máig mérvadó monográfiája az Árpádok külpolitikájáról III. Béla halálával ér véget, tehát az azt megelőző időszakot már részletesen tárgyalták, ami időtállóan bizonyult, így logikusnak tűnik onnan folytatni, ahol a szegedi professzor abbahagyta. Szerencsés módon ez az időszak egybeesik egy birodalmi szintű, és mind a Cseh Királyságot, mind pedig az Osztrák Hercegséget érintő változással. A 11–12. század folyamán a mindenkori császár (vagy római király) komoly befolyást gyakorolt mindkét vazallusára: a cseh és az osztrák uralkodó a birodalmi hadjáratokon való részvételre volt kötelezve a császár ellenségeivel szemben. A hivatalos politikával szembemenő akciók után pedig minden esetben megtorlásra, a saját területeire vezetett birodalmi hadjáratokkal kellett számolnia. Ez a helyzet – könnyen belátható – szinte lehetetlenné tette az önálló külső politika gyakorlását.³ Ebben változás a császári hatalom hanyatlásával következett be, amelynek első jelei tulajdonképpen már VI. Henrik uralkodása alatt érezhetőek, ám teljes valójukban a német trónviszály idején öltöttek testet. Innentől kezdve – ahogyan fentebb is utaltam rá – a birodalom (szinte) minden fejedelme önálló külső politikára adhatta a fejét, sőt szava a birodalmon belül is felértékelődött. Ennek megfelelően a Cseh Királyságban I. Ottokár, az Osztrák Hercegségben pedig VI. Lipót uralkodásától kezdve önálló, a központi hatalomtól nagyrészt független (kül)politikával számolhatunk.⁴

A vizsgált periódus végét 1310 jelenti, amely mindhárom ország szempontjából mérföldkőnek számít. A Magyar Királyság esetében természetesen I. Károly minden kívánalomnak eleget tevő és következőképpen széles körben elismert (harmadik) koronázása tekinthető ilyennek, amely lezárta az ifjú Anjou Magyarországért folytatott harcának első szakaszát. Míg 1301 és 1310 között a fő ellenfelek az ellenkirályok (Vencel cseh herceg és III. Ottó alsóbajor herceg) voltak, addig az 1310 utáni időszak központi kérdését a tartományurak és oligarchák elleni harc jelentette.⁵ A Cseh Királyságban szintén komoly változást jelöl az 1310-es év. A Přemysl-dinasztia 1306. évi kihalását követően Habsburg Rudolf, majd Karintiai

3 A cseh helyzetre: Žemlička, J.: Přemyslovský stát 29–42.

4 Ezenfelül fontos kiemelni, hogy a 12. század során a cseh uralkodói hatalom – főleg a dinasztian belüli gyakori trónviszályok miatt – folyamatosan válságban volt, ami szinte indukálta is a gyakori császári beavatkozást. Žemlička, J.: Österreich und Böhmen 49.

5 A periodizálás Kristó Gyula koncepcióját követi. Kristó Gy.: Adatok a fiatal Károly Róbert 13.

Henrik rövid uralkodása után egy új dinasztíából származó uralkodó, Luxemburgi János foglalta el a trónt. Ugyan az ország tényleges birtokbavétele és uralmának stabilizálása az 1310-es évek első felében zárult csak le, maga a hűbérül adás és a cseh nemesség megnyeréséhez szükséges házasság az utolsó örökösével már 1310-ben megtörtént. Az Osztrák és a Stájer Hercegség szempontjából ilyen mértékű átalakulásról nincs tudomásunk, a Habsburgok 1282 óta töretlenül birtokolták a fejedelemségeket, viszont az 1309–1310. évi osztrák lázadás, valamint a Habsburg–Luxemburg-kiegyezést követően egy konszolidációs periódus beköszöntének tekinthető a záródátum.

A tárgyalt időszak a területi hatalmi koncentráció (*territoriale Machtverdichtung*) szempontjából is különösen izgalmas. Európa- és főleg birodalomszerte már a középkor korábbi szakaszában megkezdődött az uralkodói hatalom széles körű kiépítése, amely a magánbirtokok és az alattvalók feletti igazságszolgáltatási jog mellett a királysághoz való jogi és/vagy hűbéri kapcsolódáson alapult. Ez a folyamat a 13. században gyorsuló fázisába érkezett a Német-római Birodalomban. A Stauf-hatalom összeomlása, majd a dinasztia kihalása és a nyomában fellépő interregnum, akárcsak az úgynevezett „kiskirályok” uralma látványosan visszavetette a központi hatalmat, ami a különböző fejedelmeket több szempontból is előnyös helyzetbe juttatta. Különösen a birodalom keleti felén – így a vizsgálat tárgyát képező Osztrák Hercegségben és a Cseh Királyságban⁶ – érzékelhető mélyreható változás, illetve mutatható ki a határokig vagy az azokon túli terjeszkedésre és a hegemoniára való törekvés a közvetlen szomszédságban.⁷ Bár a Magyar Királyság természetesen nem volt része a birodalomnak, mégis ugyanezen tendenciák vehetőek észre az Árpádok politikájában is: az eddig lakatlan területek benépesítése lehetőség szerint a természetes határok eléréséig, a szomszédos államokkal szemben minél előnyösebb pozíciók szerzése a határvidéken, hatalmi vákuum esetén pedig azonnali benyomulás (vagy legalább annak kísérlete), vagyis egy saját dinasztikus hatalom kiépítése. A korszak konfliktusainak jelentős része a területi hatalom kiterjesztésére, illetve az ennek során fellépő érdekek ütközésére, valamint a már megszerzett területeken az uralkodói hatalom koncentrálására, megszilárdítására vezethetőek vissza. Fontos hangsúlyozni, hogy a cél végső soron a regionális globalizáció és a közép-európai térség (vagy legalább egy részének) egy kézben való egyesítése volt, ahogyan azt az utolsó Přemyslidák és az első Habsburgok esetében látni fogjuk.

Noha a kutatás eddig elsősorban az uralkodók közötti kapcsolatokra koncentrált, szintén cél volt – amennyiben a forrásadottságok lehetővé tették – a nemesség és a miniszteriálisok szerepének feltárása a szomszédos országok közötti viszony alakulásában. Éppen ezért fontosnak tartottam az egyes eseményekben, főként hadjáratokon és diplomáciai küldetéseken részt vevő személyek összegyűjtését és minél

6 Vaniček, V.: „Otakarovská” středověčdní Evropa 16–17.; Futák, P.: Královští úředníci 105–115.

7 Moraw, P.: Von offener Verfassung 183–189.

pontosabb azonosítását mindhárom ország vonatkozásában.⁸ A különböző rangú egyházi és világi méltóságviselők, illetve méltóságot nem viselő személyek listája a mellékletben elhelyezett táblázatokban olvasható. Utóbbiakban a név mellett az arról beszámoló forráshely(ek)et tüntettem fel, a megjegyzés rovatban pedig egyfelől a veszteségeket, fogságba eséseket vagy elhalálozást, másrészt pedig a korábbi szakirodalomra vonatkozó utalásokat szerepeltettem, illetve a forrással vagy egy-egy személy ténykedésével kapcsolatos esetleges bizonytalanságokat jelöltem. A csatákban résztvevők ilyen pontosságú azonosítását alapvetően két szempont indokolja: a rájuk vonatkozó információk lelőhelye egyfelől jól rámutat a magyar, valamint az osztrák–stájer és cseh forrásbázis eltérésére, hiszen utóbbiak esetében az adatok jelentős részben elbeszélő forrásokon alapulnak, míg magyar viszonylatban – az elbeszélő források köztudomású csekélysége miatt – az okleveles adatokra korlátozódnak. Másfelől az egy-egy hadi esemény (vagy akár diplomáciai küldetés) kapcsán említett személyek száma és földrajzi hovatarozása a forráspusztulás dacára is aránylag pontos képet nyújthat az adott vállalkozás nagyságáról, komolyságáról és bizonyos értelemben a királyi (kül)politikában betöltött szerepéről.

A vizsgált téma természetesen nem áll előzmények nélkül sem a magyar, sem a nemzetközi történetírásban. Az egyes országok vagy dinasztiai történetét feldolgozó nagyobb összefoglaló művek a maguk helyén általában kitérnek a szomszédos országok kapcsolatára. Így megkerülhetetlennek számít magyar viszonylatban Pauler Gyula máig mérvadónak számító szintézise az Árpádok Magyarországról, Almási Tibor összefoglalója a 13. század történetéről, akárcsak Bertényi Iván hasonló munkája a 14. századról. Szintén szükséges figyelembe venni Kristó Gyula két kiadást is megért könyvét az Árpád-kor háborúiról, akárcsak az Anjou-korhoz kapcsolódó hasonló publikációját, de Szűcs Jenő 13. század második felére, az utolsó Árpádokra vonatkozó monográfiája vagy éppen Csukovits Enikő I. Károly uralkodásának szentelt értekezése sem mellőzhető. A Magyar Királyság 13. századi külső politikáját egészében tárgyaló monográfia ugyanakkor jelenleg még nem áll a rendelkezésünkre. Leginkább a Magyar Királyság és különböző országok, területek kapcsolatait dolgozták fel ez idáig egy-egy periódusban, ritkábban az egész századra vonatkozóan. Ezen monográfiák és tanulmányok ugyan fontos adalékokkal szolgálnak a magyar–cseh, valamint az osztrák–magyar viszonyra is, azonban a teljes kép felvázolásához nem elegendők. Ehhez hasonlóan a külföldi kutatás is adós még egy a 13. századi osztrák–cseh kapcsolatokat tárgyaló monográfiával, egy-egy kiemelt időszak viszonyaira vonatkozóan viszont számos publikációval rendelkezünk.

A cseh kutatásban egyértelműen kiemelt időszakként számít II. Ottokár (1253–1278) uralkodása, aki addig nem látott mértékű expanziót hajtott végre és a közép-

⁸ Megemlítendő Borosy András 13–14. századi hadi érdemekre vonatkozó gyűjtése, amely azonban inkább a tettek, semmint a pontos helyre, illetve időre koncentrált, továbbá a diplomáciai küldetésekben érintett személyeket mellőzi. Borosy A.: Hadi érdemek Magyarországon a XIII. században; Borosy A.: Hadi érdemek Magyarországon a XIV. században.

európai régió, de talán a Német-római Birodalom leghatalmasabb fejedelmévé nőtte ki magát. Személye a köztudatban a 19. század elején jelent meg erősebben, köszönhetően Franz Grillparzer 1825-ben bemutatott *König Ottokars Glück und Ende* című színdarabjának. Grillparzer egyértelműen Habsburg Rudolf istenítésére írta meg a művet, Ottokár karakterét pedig Napóleonról mintázta zarnoknak állítva be, ami saját meggyőződésén túl a fő forrásaként használt *Stájer rimes krónika* csehellenességére is visszavezethető. A színdarabon felháborodott cseh értelmiség a 19. században nekilátott Ottokár rehabilitációjának, ami kezdetben szükségképpen nemzeties éllel történt (pl.: Ottokár Lorenz, František Palacký) az úgynevezett *vaterländische Geschichtsschreibung* koncepciójába illeszkedve, a század végén viszont már az objektívebb megítélés is helyet kapott (pl.: Adolf Bachman, Oswald Redlich, Václav Novotný, Josef Šusta),⁹ sőt egyre inkább európai kontextusban kezdték vizsgálni a Přemyslida uralkodását.¹⁰ Ugyanakkor Ottokár szerepét az Osztrák és a Stájer Hercegség történetében hosszú ideig meglehetősen negatívan értelmezték: a cseh királyt nemzetiesen gondolkodó uralkodónak állítván be, aki cseh katonákkal és hivatalnokokkal nyomta el az osztrákokat és stájereket, uralkodása pedig visszalépés vagy jó esetben stagnálás volt e területek életében, tulajdonképpen egy átmeneti időszak – interregnum vagy *Zwischenreich* –, amely kvázi megágyazott a Habsburg uralomnak. Ezzel a látásmóddal az 1278. évi dürnkruti csata 700. évfordulójára készülve szakítottak. Ehhez egyrészt létrehoztak egy ugyan nem túl sok eredeti tárgyat, ám annál több kultúrtörténeti érdekességet felvonultató kiállítást (*700 Jahre Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen 1278–1978*) a jedenspeigeni kastélyban, amely 1978. május 13. és október 29. között volt látogatható.¹¹ A kiállítás kurátorának, Andreas Kusternignek a bevallása szerint két fő célt követtek a kialakításnál: egyfelől igyekeztek megcáfolni az osztrák interregnum¹² tételt és más megvilágításba helyezni Ottokár uralmát a hercegségben, leszámolva a nemzeti gondolkodásra, a középkor statikusságára és Habsburg Rudolf szegény grófi mivoltára vonatkozó tévképzetekkel. Bár mindhárom hadvezérnek nagy teret szenteltek, a hangsúly egyértelműen Ottokárra helyeződött, hogy bemutathassák uralkodása jótékony hatását a hercegség fejlődésére (rendde szerveződés kezdetei, az Enns feletti területek kialakulása, központi igazgatás, a gazdaság fellendítése stb.). Másfelől pedig be kívánták mutatni

9 Seibt, F.: *König Ottokars Glück und Ende* 7–8.; Graus, F.: Přemysl Otakar II. 57–60.; Žemlička, J.: Přemysl Otakar II. 13–19. A cseh történetírás ezen korszakára átfogóan: Niederhauser E.: A cseh történetírás 211–216., 229.

10 Vaníček, V.: „Otakarovská” středověchní Evropa 17–20.

11 Kusternig, A.: *Die Ausstellung* 42., 46.; Vaníček, V.: „Otakarovská” středověchní Evropa 32.

12 Az idők során az osztrák interregnum időhatárai is változáson mentek keresztül. A 18–19. században a Babenberg-ház kihalásától a Habsburgok hatalomra kerüléséig tartó időszakot (1246–1276) jelentette, a 20. század derekán viszont teret nyert az 1246 és 1251 közötti időszakra való alkalmazása, tehát arra az időintervallumra, amikor valóban nem volt uralkodója a hercegségnek. Weltin, M.: *Ottokar II. Přemysl in Österreich* 22.; Zehetmayer, R.: *Das sogenannte „österreichische Interregnum”* 45.

a csata hatását a politikai, művészeti, irodalmi és tudományos életre.¹³ Emellett rendeztek egy tudományos konferenciát is, amely a cseh királyt állította középpontba. A korszakkal foglalkozó számos neves osztrák és cseh történész vette górcső alá Ottokár uralmának minden lényeges aspektusát – viszonya az osztrák elittel, uralma Stájerországban, erőfeszítései Karintia megszerzésére, kapcsolata Salzburggal, a dürnkruti csata, viszonya Béccsel stb. Ezen előadásokból később tanulmánykötet (*Ottokar-Forschungen*) is napvilágot látott, amely máig mérvadó módon határozza meg az osztrák–cseh kapcsolatok kutatását. Az érdeklődés mindazonáltal nem hagyott alább, amit számos 1979 óta megjelent publikáció bizonyít, amelyek közül kiemelkedik az Ottokár halálának 730. évfordulóján, 2008-ban rendezett konferencia előadásából készült reprezentatív, cseh nyelvű tanulmánykötet (*Pocta králi*), amelyben a cseh (és morva) medievisztika elismert alakjai foglalták össze az Ottokárról és politikájáról rendelkezésre álló tudást. A 2019-től a jedenspeigeni kastélyban megtekinthető állandó kiállítás (*Schlacht & Schicksal – Jedenspeigen 1278 im Brennpunkt Mitteleuropas*) modern eszközökkel mutatja be a csata sorsfordító jellegét és a Habsburg-ház ausztriai térnyerésére gyakorolt hatását s nagy hangsúlyt helyez a Rudolfnak segítséget nyújtó IV. (Kun) László magyar és kun csapataira.¹⁴ A kiállítás egy osztrák–szlovák együttműködés keretén belül valósult meg, ami jól mutatja az utóbbi időben megnőtt érdeklődést a szlovák kutatók – elsősorban Jakub Palko és Peter Roháč – részéről a téma iránt. Maga az osztrák interregnum, illetve a Babenbergerek kihalásától a Habsburgok térnyeréséig tartó periódus természetesen az osztrák történetészeket mozgatja a leginkább, az erre vonatkozó kutatások a mai napig zajlanak.¹⁵

Az 1246–1278 közötti időszakhoz hasonlóan újabban nagy figyelemre tart számot – főleg Robert Antonín munkásságának köszönhetően – II. Vencel cseh és lengyel király uralkodása, még inkább a Přemysl-dinasztia kihalása utáni válságos periódus, amely iránt az érdekelt felek miatt a lengyel, az osztrák és a karintiai történetírás is nagy érdeklődést mutat. Ehhez kapcsolódóan kiemelendő a korszak fő forrását jelentő *Königsaalí króniká*hoz kapcsolódó kiterjedt kritikai irodalom.

Bár ezen rövid historiográfiai összefoglaló bizonyos értelemben a 13. századi külkapcsolatok túlkutatottságát sejteti, a rendelkezésre álló művek nem fedik le az egész századot, továbbá számos esetben nem a teljes forrásbázis felhasználásával készültek. Szintén probléma, hogy több, a külkapcsolatokat a vizsgálat középpontjába állító mű csak a vizsgált országokra koncentrál és nem próbálja meg szélesebb kontextusban elhelyezni az eseményeket. Ezek miatt mindenképpen érdemesnek tűnik górcső alá venni ezt az időszakot minden releváns forrás bevonásával, az eredményeket pedig európai, azon belül elsősorban birodalmi kontextusba helyezni. Annak

13 Kusternig, A.: Die Ausstellung 63–64.; Kusternig, A.: Sinn und Aufbau der Ausstellung 15. A kiállítás felépítésére: Kusternig, A.: Die Ausstellung 15–21.

14 Schlacht & Schicksal. (Schloss Jedenspeigen - Cantat.com, letöltés ideje: 2022. 08. 11.)

15 Zehetmayer, R.: Das sogenannte „österreichische Interregnum“.

megválaszolása sem hanyagolható el, hogy az egyes országok külső politikájának egészében hol helyezkedett el a szomszédos országokkal való viszony.

A forrásbázist alapvetően két nagyobb csoportra oszthatjuk: rendelkezünk egyfelől számos, a korszakra vonatkozó elbeszélő forrással, másfelől egy tekintélyes okleveles anyaggal is. Az elbeszélő források esetében a legnagyobb forrásértékkel értelemszerűen a vizsgált országok területén keletkezett kútfők bírnak, ám – már csak a gyérnek nevezhető magyar és cseh narratív alkotások kiegészítésére is – szükségesnek mutatkozik a szomszédos országok (lengyel hercegségek, Halics, Bajor Hercegség(ek), Tübingia, Karintia, egyéb német területek, valamint kis mértékben Itália és Franciaország) produktumait is bevonni a vizsgálatba. A hangsúly természetesen az egykorú forrásokra helyezendő, azonban a kései (de még a középkorban született) keletkezésű kútfők sem kerülhetőek meg, mivel gyakran korábbi, de mára már elveszett forrásokra támaszkodtak, vagy szerzőik bizonyíthatóan hozzáfértek az uralkodói kancelláriák okleveles anyagához, aminek következtében értékes információkat hagyományoztak ránk. Ezen források gyűjtésének alapját a magyar medicvisztikában jól ismert Gombos Ferenc Albin-féle *Catalogus* képezte, azonban az ebben talált és relevánsnak ígérkező forrásokat mindig igyekeztem a ma mérvadóknak számító kritikai kiadásból felhasználni. Erre egyfelől azért volt szükség, mert – mint az közismert – Gombos számos lényegi információt kihagyott katalógusából, másfelől pedig a magyar történelemre vonatkozó forráshelyekre koncentrált, így a szintisztán a cseh–osztrák viszonyra vonatkozó értesülések szükségképpen hiányoznak belőle. (Emiatt természetesen olyan forrásokat is használtam, amelyek magyar vonatkozás hiányában nem kerültek bele a katalógusba.) Az események tárgyalásánál mindig igyekeztem feltüntetni a tudomásom szerinti összes elbeszélő forrást, amely valamilyen szinten tárgyalja az adott történetet, így is érzékeltetve annak alátámaszthatóságát, közismertségét és jelentőségét a kortársak, illetve az utókor szemében. Mivel a vizsgált periódus történéseinek rekonstruálása során örömdetesen sok narratív forrást hívhattam segítségül, az egyes kútfők súlyozásához szükségesnek mutatkozott az utóbbiakra vonatkozó kritikai irodalom felhasználása is. A jobb áttekinthetőség érdekében ezen szakmunkákra alapozva a mellékletben közlöm a fontosabb felhasznált elbeszélő forrásokra vonatkozó releváns adatokat.

Az okleveles anyag esetében szintén nem állhatunk meg a vizsgált országok kiadványainál, hiszen a sziléziai, karintiai, salzburgi, bajor, passauai, szász, brandenburgi, meisseni, császári és pápai diplomák számos fontos adalékkal szolgálnak. Ezen oklevelek nyilvánvalóan nem versenyezhetnek a magyar királyi oklevelek köztudomásúan kiemelkedően hosszú és részletes *narratióival*¹⁶ az eseménytörténet rekonst-

16 A magyar oklevelek narratióinak kiemelkedő hosszúságára és adatgazdagságára először Mályusz Elemér hívta fel a figyelmet, valamint hozzá köthető a jelenség első megokolása is – ti. a narratiók átvették a kereszténység felvétele előtt divatban lévő hősénekek szerepét. Utóbbit azonban előbb Székely György, újabban pedig Zsoldos Attila vonta kétségbe, akik a bőbeszédű leírásokat a birtokadományozási gyakorlattal, illetve az adományozás jogosságának kellő mértékű megindoklásával hozták kapcsolatba. Bővebben: Mályusz E.: Királyi kancellária és krónikáírás a középkori Magyarországon 9–27.; Székely